

Moją pustynią jest świat

Studium dorobku kaznodziejskiego
księdza doktora Stanisława Bisty
(1929-1985)

Studia i Materiały
Wydziału Teologicznego
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Nr 87

Redaktor serii:
ks. Bogdan Biela

Ks. Bartłomiej Kuźnik

Moją pustynią jest świat

Studium dorobku kaznodziejskiego
księdza doktora Stanisława Bisty
(1929-1985)

Księgarnia św. Jacka
Katowice 2017

© 2017 by Księgarnia św. Jacka, Katowice

Recenzenci:

ks. prof. dr hab. Antoni Reginek

ks. dr hab. Tadeusz Lewandowski

ISSN 1643-0131

ISBN 978-83-8099-018-0

Wydział Teologiczny

Uniwersytetu Śląskiego

ul. Wita Stwosza 18, 40-043 Katowice

tel. + 48 32 356 90 56, faks + 48 32 356 90 55

internet: www.wtl.us.edu.pl

e-mail: sekretariat@wtl.us.edu.pl

Księgarnia św. Jacka Sp. z o.o.

ul. Warszawska 58, 40-008 Katowice

tel.: + 48 32 251 19 59

faks: + 48 32 258 78 25

e-mail: biuro@ksj.pl

księgarnia internetowa: www.ksj.pl

zamówienia: sklep@ksj.pl

Druk i oprawa:

Dziękodruk Sp. z o.o.

Szczytniki 71

32-112 Klimontów

SPIS TREŚCI

TABLE OF CONTENTS	7
WYKAZ SKRÓTÓW	9
WSTĘP	13
ROZDZIAŁ I	
CHARAKTERYSTYKA JEDNOSTEK KAZNODZIEJSKICH	19
1. Jednostki przepowiadania kaznodziejskiego i ich kompozycje	22
1.1. Homilia	23
1.2. Kazanie	30
1.3. Konferencja	31
2. Forma wypowiedzi kaznodziejskiej	34
2.1. Styl	35
2.2. Język	38
2.3. Stosowane figury	45
3. Elementy fonetyczne wypowiedzi kaznodziejskiej	50
3.1. Cechy głosu i impostacja	51
3.2. Intonacja i modulacja	53
3.3. Artykulacja i akcentacja	55
ROZDZIAŁ II	
SPECYFIKA PRZEPOWIADANIA DO POSZCZEGÓLNYCH GRUP SŁUCHACZY	62
1. Osoby duchowne i klerycy	65
2. Osoby konsekrowane i juniorystki	74
3. Osoby świeckie	81
ROZDZIAŁ III	
PODSTAWOWE TREŚCI DOGMATYCZNE	89
1. Prymat Boga (Ojca)	90
2. Jezus Chrystus – przyjaciel i ofiarnik	102
3. Kościół jako <i>communio</i>	112
3.1. Nauczanie o Kościele w trakcie Soboru	113
3.2. Nauczanie o Kościele po Soborze	122
ROZDZIAŁ IV	
GŁÓWNE ZAGADNIENIA MORALNE	131
1. Diagnoza ówczesnej kondycji moralnej	132

2. Motywy chrześcijańskiej moralności	139
3. Podstawowe prawdy moralne	150
3.1. Moralność względem Boga	150
3.2. Moralność względem drugiego człowieka	154
ZAKOŃCZENIE	164
BIBLIOGRAFIA	168
SUMMARY	191

TABLE OF CONTENTS

LIST OF ABBREVIATIONS	9
INTRODUCTION	13
CHAPTER I	
CHARACTERISTIC OF PREACHING UNITS	19
1. Units of preaching and their compositions	22
1.1. Homily	23
1.2. Sermon	30
1.3. Conference	31
2. Form of a preacher's utterance	34
2.1. Style	35
2.2. Language	38
2.3. Figures applied	45
3. Phonetic elements of a preacher's utterance	50
3.1. Features of voice and impostation	51
3.2. Intonation and modulation	53
3.3. Articulation and stress	55
CHAPTER II	
CHARACTERISTIC FEATURES OF PREACHING FOR SPECIFIC GROUPS OF LISTENERS	62
1. Clergy and seminar students	65
2. Consecrated persons and female candidates	74
3. Lay persons	81
CHAPTER III	
BASIC DOGMATIC CONTENT	89
1. Primate of God (the Father)	90
2. Jesus Christ – a friend and a sacrificer	102
3. The Church as communio	112
3.1. Teaching on the Church during the Council	113
3.2. Teaching on the Church after the Council	122
CHAPTER IV	
MAIN MORAL ISSUES	131
1. Diagnosis of the then moral condition	132

2. Themes of Christian morality	139
3. Basic moral truths	150
3.1. Morality towards God	150
3.2. Morality towards the other person 1	154
CONCLUSION	164
BIBLIOGRAPHY	168
SUMMARY	191

WSTĘP

Sobór Watykański II (1962–1965) w Dekrecie o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*, wymieniając obowiązki prezbiterów, na pierwszym miejscu wskazuje na konieczność głoszenia słowa Bożego. „Lud Boży najpierw gromadzi się przez słowo Boga żywego, którego zupełnie słusznie należy domagać się z ust kapłanów. Ponieważ nikt nie może się zbawić, jeżeli wpieryw nie uwierzy, prezbiterzy jako współpracownicy biskupów przede wszystkim mają obowiązek przepowiadania wszystkim Ewangelii Bożej, aby wypełniając nakaz Pana: «Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu (Mk 16,15), tworzyli i pomnażali Lud Boży»” (DK 4).

Na mocy tych słów Chrystusa pasterze Kościoła na przestrzeni wieków podejmowali zadanie głoszenia słowa Bożego, z jednej strony trwając mocno przy nieziennej prawdzie pism natchnionych, z drugiej – uwzględniając poszczególne okoliczności historyczne kolejnych wieków, w których służyli Ludowi Bożemu. W tym zawiera się istota służby kapłańskiego urzędu posługiwania wobec kapłaństwa powszechnego – strzec depozytu, nieustannie go głosić, uwiarygodniać w języku komunikatywnym dla współczesnych im słuchaczy, oponentów, wiernych¹. Tego oczekuje od pasterza wspólnota Kościoła – nie tylko przypominać samą treść objawienia, ale także uwydatnić jej wiarygodność, pokazując, że zasady Dobrej Nowiny mogą uczynić życie człowieka głębszym, owocniej przeżyтым, emanującym na innych przez chrześcijańskie świadectwo. Dokument *Presbyterorum ordinis* wymaga, by nauczanie Ludu Bożego przez kapłanów było „otwarte” i „dostosowane do konkretnych warunków życia” (zob. DK 4).

Od świadków Chrystusa świat zawsze będzie się domagał ukazania sensowności stosowania wymogów Ewangelii (zob. 1 P 3,15). Dzięki takiemu traktowaniu posługi słowa, kaznodzieja staje się bliski słuchaczom Ewangelii poprzez próbę zrozumienia kondycji ludzkiej obciążonej zranieniem natury człowieka w grzechu pierwszych rodziców.

Niniejsze opracowanie będzie próbą całościowego ujęcia realizacji tego właśnie zadania, które w swoim kapłańskim przepowiadaniu słowa Bożego wypełniał przez trzydzieści dwa lata ks. dr Stanisław Bista². W znacznym stopniu

¹ Zob. L. Szewczyk, *Odnowa przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Katowice 2009, s. 334-335.

² Ks. dr Stanisław Marcin Eugeniusz Bista (4.05.1929-23.12.1985) urodził się w Kochłowicach. Pięcioletnia formacja w Śląskim Seminarium Duchownym została uwieńczona przyjęciem święceń kapłańskich z rąk bp. Franciszka Jopa 28 czerwca 1953 roku w Krakowie. Był prezbiterem diecezji katowickiej. Został skierowany na studia specjalistyczne z prawa kanonicznego na

dysertacja ta będzie związana z teologią Soboru, ponieważ lata duszpasterskiej i naukowej aktywności księdza Bisty pokrywają się w ciągu dwóch dekad z okresem wprowadzania nauki Soboru w Kościele powszechnym. Ksiądz Bista żywo towarzyszył i obserwował prace ojców soborowych, a następnie starał się na różne sposoby ducha tego proroczego wydarzenia tchnąć w katolików świeckich, w osoby duchowne i konsekrowane.

Jakim było przepowiadanie księdza Bisty? Jak bardzo wpłynął na nie wspomniany Sobór i jakie były pozostałe czynniki, które uformowały styl jego przepowiadania? Czy doszło w kaznodziejstwie Bisty do zmiany modelu³ głoszenia Ewangelii, jeśli tak, to pod czym wpływem?

Przeprowadzona kwerenda wykazała, że przepowiadanie księdza Bisty może być cennym źródłem informacji dotyczących rozumienia i interpretacji doktryny katolickiej w Polsce w drugiej połowie XX wieku oraz jej percepcji przez dotknięty ideologią komunistyczną Lud Boży. W czytelniku tej spuścizny mogą zrodzić się następujące pytania: gdzie leżał punkt ciężkości w przepowiadaniu polskich kapłanów?, co akcentowali w nauczaniu?, w jaki sposób konstruowali swoje kaznodziejskie wypowiedzi?

KUL, gdzie 3 czerwca 1967 roku uzyskał stopień doktora prawa kanonicznego z dysertacji pt.: *Niższe Seminarium Duchowne w Kościele Zachodnim do roku 1917. Studium historyczno-prawne*, pisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Józefa Rybczyka. W tym czasie stanął po stronie wygnanych z diecezji biskupów katowickich i stał się celem represji ks. Jana Piskorza. Planowany w 1957 roku wyjazd na studia z zakresu filozofii do Rzymu (Wydział Filozoficzny Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego) nie doszedł do skutku, gdyż nie otrzymał paszportu. Oczekiwał na wydarzenie Soboru Watykańskiego II i żywo interesował się pracami ojców soborowych, którzy zasadę formalną prawa kościelnego widzieli we wspólnocie – *communio*, co stało się dla niego nie tylko zasadą warsztatową, lecz hasłem życiowym. Tej pozycji intelektualnej sprzyjało jego powiązanie z duchowością ojców kamedułów w Krakowie oraz z Ruchem Focolari. Zasłynął jako wzięty rekoлекcjonista i głosiciel konferencji dla kapłanów, sióstr zakonnych i wiernych świeckich oraz jako autor siedmiu kazań na tzw. Mszach św. za Ojczyznę w katedrze pw. Chrystusa Króla i w kościele pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Katowicach w latach 1984-1985. W latach 1971-1985 był oficjałem Sądu Biskupiego w Katowicach. Zmarł na zawał serca. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Kochłowicach. Zob. *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej, 1922–2008*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 25-26; H. Olszar, *Ks. Stanisław Bista – życie i działalność*. Konferencja wygłoszona 18.12.2010 r., w czasie sesji zorganizowanej przez Ruch Focolari na Wydziale Teologicznym UŚ w Katowicach w 25. rocznicę śmierci ks. Bisty, „Gen’s. Periodyk poświęcony duchowości komunii” 1-2 (2011), s. 9-31.

³ Ks. S. Bista studiował teologię na UJ w latach 1948-1953. Za kształt homiletyki w ówczesnych dekadach byli odpowiedzialni wykładowcy UJ: ks. prof. Antoni Bystrzonowski (1870-1958), ks. prof. Julian Groblicki (1908-1995), późniejszy sufragan krakowski (1960-1992), znany jako wytrawny badacz teologii pastoralnej i homiletyki, a także wyznaczeni do przeprowadzania zajęć praktycznych wychowawcy seminarjni: ks. Stanisław Maśliński (1889-1969), ks. Wilhelm Szymbor CM (1879-1949), ks. Rafał Markiton CM (1915-1988). W zakresie fonetyki pastoralnej nauczycielem kleryka Bisty był ks. dr Stanisław Wilczewski (1886-1980), prekursor polskiej logopedii i wykładowca fonetyki pastoralnej. Nauczał dykcji, higieny głosu, estetyki mowy, komunikatywnego głoszenia słowa Bożego z wewnętrznym zaangażowaniem i przeżyciem oraz akcji kaznodziejskiej. Przygotowywał wykładowców fonetyki pastoralnej. Znany był również jako wybitny mówca i kaznodzieja. W 1929 roku ks. Wilczewski jako jeden z pierwszych polskich kapłanów głosił kazania w Polskim Radiu (rozmowa z ks. W. Basistą z dnia 13.06.2011 r.).

Kontakt ze świadkami pamiętającymi księdza Bistę oraz analiza tekstów i nagrań, które po nim pozostały, pozwalają stwierdzić, że był on niezwykle skoncentrowany na Bogu, na Chrystusie i na Kościele oraz na wysiłkach zmierzających do tego, aby słuchaczom jego przepowiadania udało się doświadczyć Boga, zawiązać z Nim relację i trwać przy Nim we wspólnocie Kościoła – *communio*⁴.

Ksiądz Bista, jako powołany przez Chrystusa dla uświęcania wiernych, wpisuje się w tak właśnie rozumiany nurt ewangelizacji dokonywanej przez „dobrych pasterzy” (zob. J 10,11). Wydaje się, że pomimo wielu pasji teologicznych, do których należy zaliczyć mistykę chrześcijańską, teologię dogmatyczną, moralną, duchowość, psychologię czy prawo kanoniczne, ksiądz Bista szczególną uwagę zwracał na podstawowy postulat *Presbiterorum ordinis* – przepowiadanie. Czuł się dłużnikiem wszystkich po to, żeby dzielić się z nimi prawdą Ewangelii, którą cieszył się w Panu (zob. DK 4).

Bogaty zbiór twórczości kaznodziejskiej księdza Bisty nie został jeszcze opracowany naukowo, dlatego w rozprawie zostanie podjęta próba historyczno-krytycznej analizy jego kaznodziejskiego dorobku, wydobyć z tej spuścizny wątków dogmatycznych i moralnych oraz zbadać strukturę formalną przepowiadania z uwzględnieniem adresatów, miejsca i stylu przepowiadania. Badane w pracy homilie były analizowane przez innych naukowców jedynie fragmentarycznie, na przykład w kontekście historycznym, jako tło wykładu o charakterze biograficznym⁵.

Niniejsza praca składać się będzie z czterech rozdziałów. Pierwszy będzie poświęcony stronie formalnej dorobku kaznodziejskiego. Dokonana w nim zostanie charakterystyka form, stylu, języka i sposobu przepowiadania, także z uwzględnieniem elementów fonetycznych wypowiedzi kaznodziejskiej. Ze względu na stwierdzony brak materiałów filmowych, opis gestykulacji możliwy jest do zrekonstruowania jedynie na podstawie relacji świadków. W rozdziale drugim zostanie ukazana specyfika przepowiadania kaznodziei do poszczególnych grup słuchaczy. Podjęta będzie próba wyjaśnienia, czy kaznodzieja stosował jakąś stałą metodę w doborze zagadnień w zależności od grupy adresatów. Taka analiza wydaje się uzasadniona, ponieważ przy okazji może wyłonić różnorodność tematów i wspólnot, do których był posłany ze słowem Bożym.

W rozdziale trzecim i czwartym analizie poddane zostaną główne treści dogmatyczne i moralne w wypowiedziach kaznodziejskich księdza Bisty. Decyzja

⁴ Ten aspekt nauczania ks. Bista rozwijał na bieżąco w analizach ukazujących się stopniowo dokumentów Soboru. Wydobywał z nich wezwania dla wiernych do pełnej relacji z Chrystusem i Jego Kościołem – „Realizacja i przeprowadzenie ideałów nie polega tylko na wydaniu pękatek tomów uchwał, ale przede wszystkim na osobistym przejęciu się duchem odnowy przez nas samych” – H 4. W tworzeniu skrótów w przypisach, tj.: GN, H, Kaz., K, KR i I, została wykorzystana numeracja zastosowana w spisie twórczości ks. Bisty zawartym w bibliografii. Np. KR 15/3 oznacza odniesienie do trzeciej konferencji rekolekcyjnej należącej do serii konferencji sklasyfikowanych pod pozycją 15. w dziale bibliografii: „Konferencje w czasie rekolekcji”.

⁵ Zob. H. Olszar, *Ks. Stanisław Bista...*, s. 9-31.

o ekspozycji tych dwóch obszarów teologii wynika bezpośrednio z przeprowadzonej kwerendy, która wykazała ich wyróżniającą się obecność w dostępnym materiale. Przedstawione w rozdziale trzecim treści dogmatyczne zostaną zaprezentowane i zestawione także w celu znalezienia przyczyn ich akcentowania. Część ta – według paradygmatu teologii pastoralnej, a w szczególności homiletyki, będzie odnosiła się do elementu indykatywnego w przepowiadaniu kaznodziei. Rozdział czwarty będzie omawiał zasadnicze zagadnienia moralne i powinien w nim wybrzmieć elementy perswazyjne. Podjęta zostanie próba ukazania, w jaki sposób kaznodzieja wzywał do wypełniania nakazów Pisma Świętego i nauczania Kościoła.

Całość rozprawy zostanie osadzona w systemie teologicznych prac naukowych, otwierając nowe ścieżki dla kolejnych badań związanych nie tylko z homiletyką i z kaznodziejstwem w Polsce, ale również w badaniach interdyscyplinarnych, sięgających do nauk językoznawczych, filologicznych, filozoficznych czy prawnych.

Praca ma na celu wierne zrelacjonowanie problematyki dogmatyczno-moralnej, stanu warstwy formalnej i merytorycznej badanego materiału archiwalnego, ale także udzielenie odpowiedzi na pytanie, na ile poruszane przez księdza Bistę problemy pozostają aktualne dzisiaj. Bez wątpienia wspólnym mianownikiem ich aktualności okaże się gorliwość i radykalizm w przepowiadaniu Ewangelii, z charakterystycznym dla księdza Bisty większym akcentowaniem jej wymagań niż praw i przywilejów. To, co wypracowywał w ramach swoich teologicznych zainteresowań oraz w pracy duchowej i naukowej, z entuzjazmem wiary przekazywał na ambonie, w duszpasterstwie, na łamach prasy i w artykułach naukowych. Chętnie zapraszano go do wygłaszania homilii, rekolekcji czy konferencji tematycznych. Czynił to dla wielu środowisk i wspólnot. Wstępna lektura jego tekstów pokazuje, że był kapłanem bardzo sprawnym naukowo, przygotowanym do pracy w Kościele przez studium filozofii Atenagorasa w ramach magisterium oraz przez zgłębienie nauk z zakresu prawa kanonicznego w ramach studiów doktoranckich. Przez swego biskupa delegowany był do kreowania głównego nurtu diecezjalnej formacji presbiterów, kleryków⁶, sióstr zakonnych, małżonków, grup zawodowych, środowisk akademickich, młodzieży. Chętnie odpowiadał na te zaproszenia, czego dowodem i owocem jest bogaty kaznodziejski materiał źródłowy. Badane jednostki przepowiadania zapisane są głównie w języku polskim, ale również w niemieckim. Odnotowano także obecność notatek rekolekcyjnych w języku francuskim, angielskim, włoskim i łacińskim. W sumie dotrzcę do 171 homilii, 5 kazań, 116 konferencji wygłoszonych w czasie 20 serii rekolekcji oraz 79 konferencji w ramach dni skupienia lub z innych okazji. Niewielki procent stanowią homilie i konferencje zarejestrowane w postaci nagrań audio – kwerenda wykazała obecność 8 jednostek kaznodziejskich (homilii

⁶ W latach 1971-1973 pełnił funkcję opiekuna i ojca duchownego ŚSD.

i konferencji), tzw. listu mówionego⁷ oraz nagrań ze spotkań Ruchu Focolari, co łącznie przekracza 270 minut zapisu audio.

Określenie „dorobek kaznodziejski” oznacza w rozprawie materiał źródłowy obejmujący spisane lub zarejestrowane na nośnikach audio homilie, konferencje, serie rekolekcji. Mniejszość stanowią jednostki przepowiadania zapisane przez księdza Bistę *in extenso*, większość zapisów ma formę równoważników zdań z planem punktowym. Bardziej obszerną część materiału stanowią rękopisy, mniejszą zaś maszynopisy, które wykonał albo sam autor w procesie tworzenia jednostki przepowiadania albo maszynopis został stworzony na podstawie nagrań audio przez słuchaczy. Niewielka część dorobku została opublikowana⁸. Powyższy materiał stanowi dla pracy źródła podstawowe i w przeważającej części znajduje się w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach w aktach księdza Bisty sklasyfikowanych w zespołach pt. *Spuścizna ks. Stanisława Bisty*. Spośród 49 jednostek archiwalnych należących do akt, 17 teczek (sygnatury od ZS 149 do ZS 164 i ZS 185) zawiera materiały *stricto* kaznodziejskie. Nagrania audio zostały udostępnione przez osoby prywatne⁹. Do źródeł podstawowych zaliczają się także wypowiedzi pisemne księdza Bisty publikowane w formie artykułów w „Śląskich Studiach Historyczno-Teologicznych”, w katowickich „Wiadomościach Diecezjalnych” i w tygodniku „Gość Niedzielny”¹⁰ oraz materiały teologiczne, które gromadził w formie notatek.

Do źródeł pomocniczych będą zaliczały się dokumenty Soboru, dokumenty papieża i Stolicy Apostolskiej, opracowania innych autorów traktujących o księdzu Biście oraz literatura z zakresu homiletyki, teologii pastoralnej, fonetyki i filologii polskiej. Materiałem pomocniczym będą także treści wywiadów i świadectwa dane przez osoby pamiętające tę postać. Mają one funkcję uzupełniającą i stanowią źródło wiedzy o tym, co akcentował w swoim nauczaniu, w jakim stylu językowym się wypowiadał, jakich słów używał, jaka była percepcja słuchających, w jaki sposób konstruował logikę wypowiedzi.

Realizacja zawartego w rozprawie celu wymaga przyjęcia kilku metod naukowych. Kwerendy źródeł dokonano metodą porównawczą i metodą krytyki tekstów. Całokształt pracy oparty jest na metodzie analitycznej, która ma doprowadzić do ujęć syntetycznych. Stanie się to możliwe dzięki metodzie systematyzacji i opisu badanych źródeł. W związku z tym, że powyższe metody będą polegały na przejściu od szczegółowych spostrzeżeń do ujęć holistycznych, to

⁷ List nagrany na taśmie magnetofonowej ks. Bista wysłał do dr. Roberto Saltiniego, członka Ruchu Focolari, 18.09.1985 r., I 4.

⁸ PKDZ 1, PKDZ 2. Wydanie drugie poszerzone zostało o jedną homilię i świadectwa świadków.

⁹ Nagrania udostępnił: ks. prof. Jan Górski (H 50), ks. Henryk Kafka (H 60), pani Irena Mierzwa (H 118, H 119; K 11,14/1-2, 23/1-2, 33), Ruch Focolari (I 2 – I 4).

¹⁰ Zob. H. Typańska, *Bibliografia prac ks. Stanisława Bisty*, WDK 54,5 (1986), s. 41-44.

można uznać, iż przyjęte metody badawcze w logice spełniają kryteria metody indukcji.

Wnioski zostaną zaprezentowane na końcu poszczególnych rozdziałów i w zakończeniu rozprawy, które będzie zawierało także wskazówki, co do nowych dróg badawczych i wartych opracowania kolejnych zagadnień twórczości księdza Bisty. Przedstawione zostaną również postulaty dla współczesnej praktyki przepowiadania słowa Bożego.